

Kopij in extenso der akten n° 7546-7547 verschenen in de bijlagen
van den MONITEUR BELGE van 9^e Mei 1930.

Vlaamsche Spaar- en Leenbank

NAAMLooZE VENNOOTSCHAP

TE AALST

STICHTING

BRUSSEL

DRUKKERIJ VAN DEN MONITEUR BELGE

Bestuurder : Jan Pladet.

40, Leuvense straat

4178

1930

Brochure met stichtingsakte van de Vlaamsche Spaar- en Leenbank,
Aalst, 15 april 1930.
[ADV, BE ADVN AC464 – Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D827(4)]

De n.v. Vlaamsche Deposito- en Leenbank

Het financiële luik van de zuilvorming in dienst van het Vlaams-nationalisme

Vanaf 1930 was er in het arrondissement Aalst een spaar- en leenbank actief die uitdrukkelijk positie koos binnen de Vlaams-nationalistische sfeer. Die ideologische profilering was zo sterk dat de bank in 1937 bereid was het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV), financiële middelen te bezorgen. Dit kan moeilijk beschouwd worden als een rationele beslissing op basis van een nuchtere financiële analyse, al was er wel degelijk in borgstelling voorzien. Politiek-ideologische overwegingen speelden een doorslaggevende rol bij de beslissing. Er was immers een nauwe band tussen het partijapparaat van het VNV en de kleine kring van mensen die het overwicht hadden in het bestuur van de bank.

Al even opmerkelijk is de vaststelling dat een dergelijk type van organisatie – een bedrijf dat actief is op de financiële markt – in de historiografie over de Vlaamse beweging hoogst zelden in de schijnwerpers terechtkomt. De Vlaamse beweging wordt immers voornamelijk aangestuurd door drukkingsgroepen. Reinhoud D'Haese was in 1976 de eerste die wees op het bestaan ervan.

EEN BANK VOOR DE VLAAMSGEZINDEN

D'Haese bestudeerde de overgang van het daensisme in het arrondissement Aalst naar het Vlaams-nationalisme. Daarbij merkte hij het bestaan op van 'een spaarkas'. Zij maakte deel uit van de archipel van coöperatieven en bedrijven die functioneerde onder de koepel van de Samenwerkende Maatschappij Volksverheffing na 1918. Volksverheffing bestond al sinds 1909 en bleef actief tijdens de Duitse bezetting, onder meer in de voedselvoorziening. Dat versterkte uiteraard haar positie na de oorlog. Deze samenwerkende maatschappij werd de kern van het Vlaamsgezinde organisatieleven dat verder bouwde op het daensisme. Dat stond los van de zuilen die zich rond de traditionele partijen vormden. Maar verder dan de identificatie van deze spaarkas geraakte hij niet bij gebrek aan bronnen: "*Over de stichting en de eventuele rol van deze instelling werd echter niets gevonden.*"¹ Het was mager maar met die vermelding opende D'Haese de ogen voor dit fenomeen.

1. R. D'Haese, *De overgang van daensisme naar Vlaams-nationalisme in het arrondissement Aalst 1914-1925*, Universiteit Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1976. Over de spaarkas: p. 342. Een synthese van deze verhandeling werd gepubliceerd in de brochure *Daens in brons*, Gent, 1985.

In feite ging het om meer dan een spaarkas want er werd ook geld uitgeleend. Het ging dus om een volwaardige bank die in staat was spaargeld aan te trekken en dat te beleggen in (hopelijk) winstgevende activiteiten. Een dergelijk bedrijf kan alleen maar bestaan als het een numeriek en financieel betekenisvolle achterban van individuele en/of institutionele investeerders heeft die kapitaalkrachtig genoeg is om aandelen te kopen zodat de bank een stevige financiële ruggengraat verwerft. Een nog veel bredere groep mensen moet bereid zijn om spaargeld aan haar toe te vertrouwen. Die betrokkenheid en die kapitaalsaccumulatie heeft op zich al voor gevolg dat het fenomeen niet onbetekenend is voor de ontwikkeling van het Vlaams-nationalisme. Dat er – naast een financieel – ook sprake is van een politiek engagement heeft bovendien voor gevolg dat we dezelfde mensen ook in de ideologisch verwante organisaties zien opduiken.

Bruno De Wever die als eerste deze bankinstelling in zijn analyse van het VNV betrok, slaagde erin om heel wat meer gegevens op te spitten. Hij deed uit de doeken hoe deze bank daadwerkelijk een element was in een breder netwerk van organisaties.² Ondertussen is het argument van gebrek aan bronnen deels weggevallen. Het ADVN beschikt over een archiefbestand dat uit bestuurskringen van deze bankinstelling afkomstig is. Het werd gevormd door de Aalsterse advocaat Severinus Verdoodt die gedurende vele jaren een belangrijke rol speelde als bestuurder van deze instelling. Dit type van archief – we moeten dit beschouwen als een bedrijfsarchief, veeleer dan een klassiek verenigingsarchief – is ongebruikelijk in de Vlaamse beweging die gekenmerkt wordt door strijdorganisaties. Archieven van deze aard bieden echter nieuwe onderzoeksmogelijkheden.³

Ideologische etiketten, gekleefd op spaar- en leenbanken, waren niet zo vreemd in het België van de eerste helft van de twintigste eeuw. Maar het Vlaams-nationalisme had maar een beperkte rekrutering. Wat moeten we verstaan onder een bank met een Vlaams-nationalistisch etiket?

2. Br. De Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt-Gent, 1994, pp. 151-152. Ook Olivier Boehme ging hier dieper op in: O. Boehme, *Greep naar de markt. de sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*, Leuven, 2008. Meer bepaald in de paragraaf met als titel *Een komen en gaan van Vlaamse banken* waarin de Aalsterse bank één alinea krijgt op p. 639.

3. ADVN, BE ADVN AC 464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv. Neergelegd in het ADVN door Frans-Jos Verdoodt. Afkomstig uit de nalatenschap van zijn vader Severien Verdoodt. Meer bepaald doos 827 (D827), bestaande uit vijf mappen, gebundeld als nr. 18 van het fonds Severien Verdoodt. Dit archief bevat echter vrijwel geen gegevens over de eerste jaren van het bestaan van deze financiële instelling. Een tweede daarmee verwant bestand is afkomstig van Jozef Caudron, meer bepaald map 17/1 met de titel *Vlaamsche Spaar- en Leenbank, n.v. Landbank* in doos 826 (D826).

EEN EIGEN BANK VOOR AALSTERSE VLAAMS-NATIONALISTEN

De naamloze vennootschap Vlaamsche Spaar- en Leenbank werd opgericht bij akte van notaris Albert De Windt in Aalst op 15 april 1930 en afgekondigd in de *Annexe au Moniteur Belge* van 9 mei 1930, nr. 7546. Zij had haar zetel in Aalst, in de Sint-Jorisstraat 27. Het is geen toeval dat de Samenwerkende Maatschappij Volksverheffing als eerste oprichter werd genoemd. Volksverheffing ageerde als een ware investeringsmaatschappij en bouwde op systematische wijze verder aan haar organisatienetwerk in de regio. In 1922 had ze een apotheek opgericht en een drukkerij. Beide initiatieven waren succesvol en ze genereerden invloed en inkomsten. In 1928 werd een nieuw gebouwencomplex betrokken in de Molenstraat in Aalst. Daarna werd gebroed op nieuwe initiatieven. De bank was er daar één van.

De oudste wortels lagen in het daensisme maar die beweging werd in de loop van de jaren 1920 geleidelijk opgeslorpt door het zich ontwikkelende Vlaams-nationalisme. In 1921 werd de jonge, gewezen activist Ernest Van den Berghe – geboren in Aalst op 2 november 1897 – de vrijgestelde die het dagelijkse beheer van Volksverheffing deed. Dat hij de schoonzoon was van de daensistische voorman Jan-Baptist De Neve zal daarbij flink geholpen hebben. In 1922 moest hij zijn dienstplicht vervullen maar in 1923 was hij weer terug en bewerkte hij een akkoord tussen de partij het Vlaamsche Front en de daensisten dat de belofte inhield dat beide groepen voortaan samen de verkiezingsstrijd zouden ingaan, hetgeen ze in 1919 trouwens al eens uitgetest hadden. Zijn medestander in dit toenaderingsproces was Bert D'Haese, advocaat in Aalst maar afkomstig van Geraardsbergen. Ook hij was tijdens de bezettingsjaren als student het activisme ingestapt. Zijn baan als bestuurder bezorgde Van den Berghe de jaren nadien een formidabele machtspositie want hij kreeg een dikke vinger in de pap in vrijwel alle organisaties en bedrijven van het netwerk onder Volksverheffing. Hij en zijn medestanders zorgden ervoor dat de daensistische erfenis stap voor stap in dienst werd gesteld van het Vlaams-nationalisme.

In 1930, het stichtingsjaar van de Vlaamsche Spaar- en Leenbank was er dus geen onafhankelijke daensistische partij meer. Maar de traditie was nog sterk en werd in vele families, vooral op het platteland van het arrondissement, gecultiveerd. In de steden en stadjes zoals Aalst, Ninove, Zottegem en Geraardsbergen was een groot deel van het vooroorlogse electoraat echter al overgegaan naar de socialistische partij.⁴

Wie vinden we terug bij de investeerders en bestuurders? Op de vergadering van 15 april 1930 werd Victor Bocqué als voorzitter aangesteld. Dit was de politicus die in 1927 het politieke boegbeeld in het arrondissement Karel-Leopold

4. R. D'Haese, *De overgang van daensisme naar Vlaams-nationalisme* [...].

Van Opdenbosch in de Aalsterse gemeenteraad had opgevolgd. Belangrijker nog was Ernest Van den Berghe die in het bestuur zat als beheerder en als vertegenwoordiger van Volksverheffing, de belangrijkste aandeelhouder, zowel in stichter- als in kapitaalaandelen. Er werden door de bank 2000 stichteraandelen uitgegeven en 4000 kapitaalaandelen. Het Verbond van Vlaamsche Huizen had ingetekend op 400 stichteraandelen. Maar ook dat verbond was eigenlijk een emanatie van Volksverheffing. Het belang van deze Vlaamse Huizen was groot. Zij waren de plaatsen waar de achterban vertier zocht en politieke vorming kreeg, waar de spreekuren van de mandatarissen plaatsvonden en waar er kon gespaard worden. Hun oprichting vergde telkens een investering maar, mits goed beleid, genereerde een Vlaams Huis kapitaal. Geen wonder dat ook individuele Vlaamse Huizen konden intekenen.⁵ De macht van de institutionele investeerders was dus groot, want zij investeerden het meest. Verder vinden we nog Valery Louies als rekenplichtige, Frans D'Haese – broer van Albert – als apotheker in Geraardsbergen, Aloïs Moens als handelaar in Oppuurs. Ook Severien Verdoodt was er al bij betrokken. Als veertigste naam lezen we Romain Eeman, handelaar in Welle. Hij trad op in persoonlijke naam maar ook als afgevaardigde van het Verbond der Vlaamsche Huizen.⁶

In map 2 van het archiefbestand-Verdoodt zit een handgeschreven lijst van de aandeelhouders. Daarbij zien we een aantal bekende namen zoals de gewezen militant van de frontbeweging, de arts Hilaire Gravez. Ook opmerkelijk is de aanwezigheid van Jan De Neve die een grote bekendheid had opgebouwd als een drijvende kracht achter het organisatienetwerk in het arrondissement en dan meer bepaald de ziekenfondsen. Verder nog Frans De Haeck, verscheidene leden van de familie Haelterman, Isidoor Hallaert, Jan Caudron, Jozef Macharis, Jan Van Lierde, Raymond Boterberg, Jos Cool, Adolf De Munter, Hector Plancquaert, dr. Frans Willems, Jozef Podevijn, Ivo Lievens, de drukker Albert Vanden Bruele uit Denderleeuw. Opmerkelijk is dat ook Kamerlid Van Opdenbosch met als beroep "*rustend onderwijzer*" in de lijst is opgenomen. Deze man was op dat ogenblik het parlementaire boegbeeld van de beweging in het arrondissement. Een grote groep aandeelhouders bestond uit mensen met een daensistische achtergrond maar een opmerkelijk groot aantal van hen had tijdens de oorlog gekozen voor het activisme. Een deel van deze mensen neigde in de jaren 1930 naar een autoritaire koers maar er waren ook mensen die daar niets moesten van weten. In het stichtingsjaar 1930 was er echter niets dat deze latente spanningen op de spits kon drijven. Maar dat zou niet lang duren, des te meer omdat de financiële draagkracht van de bank

5. A. Himpe, *De Beweging in huis: Vlaamse huizen tijdens het interbellum*, Gent, 1992.

6. Er werd door de bank een brochure uitgegeven met de stichtingsakten nr. 7546 en 7547 zoals verschenen in de *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad* van 9 mei 1930. ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D826(1).

VLAAMSCHE SPAAR-en-LEENBANK

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP

St-Jorisstraat, 27, AALST

TITEL OP NAAM

VERTEGENWOORDIGENDE TWINTIG KAPITAALSAANDEELEN

N° 535

EIGENAAR Mijnheer Severien VERDOODT, advocaat,

wonende te AALST.

Vlaamsche Spaar- en Leenbank N.V.

Een Afgevaardigde-beheerder.

Een Beheerder.

Om bindend te zijn voor de vennootschap moet elke titel door een afgevaardigde-beheerder of een beheerder ondertekend zijn. Deze titel kan in geen geval verkocht noch afgestaan worden zonder goedkeuring van den beheerraad. De "Vlaamsche Spaar- en Leenbank N. V." erkent enkel den kerkelken vermeldde heiter zijn wettige erfgenamen of den persoon aan dewelke de titel met goedkeuring van den beheerraad, afgestaan werd.

DATUM VAN STORTING VAN

bet eerste vijfde : 15. IV. 1930. *W. Verdoort*

bet tweede vijfde : _____

bet derde vijfde : _____

bet vierde vijfde : _____

bet saldo : _____

Naast elke aandeling van storting moet de handtekening voorkomen van den bestaande der vennootschap.

Drukkerij R. Bracke, Boesrode.

Aandeel op naam van Severien Verdoort van de Vlaamsche Spaar- en Leenbank, Aalst, 15 april 1930. [ADV, BE ADVN AC464 – Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D827(4)]

beperkt was terwijl er van haar werd verwacht dat ze het conglomeraat rond Volksverheffing financieel drijvend hielp houden.

Belangrijk is dat er in de lijst van aandeelhouders ook een Bank De Volkswil prijkt. Er was dus een al eerder bestaande bank die meedeed als investeerder bij de stichting van de Vlaamsche Spaar- en Leenbank. Petrus Van Vaerenbergh, landbouwer in Denderleeuw, was volgens deze lijst beheerder van deze naamloze vennootschap. De Volkswil had zich nochtans vooral in het stroomopwaarts gelegen dorp Denderhoutem als een spaar- en leenbank genesteld en ze profileerde zich ook als een verzekeringsfonds. Ze was in de lente van 1927 opgericht door tien mensen, allen wonend in Denderhoutem. Achiël Ysebaert, buitenechtelijke zoon van de vooroorlogse daensistische voorman Aloïs De Backer, was de drijvende kracht.⁷

Het lijkt er sterk op dat de oprichting van de Vlaamsche Spaar- en Leenbank in 1930 een poging was om – naar het voorbeeld van De Volkswil – een gelijkaardige instelling maar met een grotere financiële slagkracht en een veel ruimer geografisch bereik, op het getouw te zetten. De basis van de nieuwe bank bestond duidelijk uit het kernland van de Daensistische beweging. Alle aandeelhouders kwamen uit Aalst en omgeving. Maar het gebruik van het woord “*Vlaamsche*” in de naam wijst op ambities om de commerciële armslag geografisch veel ruimer te zien.

MET HEEL VLAANDEREN VOOR OGEN?

Het blijft daarbij gissen naar de invloed van de instorting van de beurskoersen in Wall Street die op 24 oktober 1929 begon. Dat nieuws viel in de kranten te lezen en het was onrustwekkend. Was de oprichting van de Aalsterse bank, maanden later, een poging om het eigen geld – zowel van de families als van de organisaties – te laten beheren door vertrouwden uit eigen kring uit angst voor de monetaire storm die dreigde over te waaien vanuit de Verenigde Staten? We weten het niet. Feit is dat vanaf 1931 de economische noodtoestand zich in België met volle kracht liet voelen. Dat ging gepaard met deflatie, faillissementen, massale ontslagen en drastische besparingen door de overheid. De consumptie liep drastisch terug. Dat schiep een sfeer van onzekerheid. De economische depressie duurde jaren. Het vertrouwen van spaarders en investeerders zakte tot een absoluut dieptepunt. Feit is dat de turbulenties ook het bankwezen in België zwaar troffen en enkele grotere banken die behoorden tot de socialistische en klerikale zuilen, werden de dieperik in getrokken. De Vlaamsche Spaar-en Leenbank bleef dit lot bespaard maar ook

7. Zie de website van het priester daensfonds: www.daens.org met “*figuren uit het daensisme*” en dan meer bepaald het lemma over Aloïs De Backer. De statuten van de n.v. De Volkswil verschenen in de *Bijlage van het Belgisch Staatsblad* op 12 juni 1927, nr. 8100. De Volkswil bezat in 1935 400 kapitaal aandelen in de Deposito- en Leenbank, hetgeen verhoudingsgewijs veel was. Antoon Mermans en Octaaf Van der Speeten waren haar vertegenwoordigers op de aandeelhoudersvergadering in 1935.

zij kende grote moeilijkheden.⁸ In 1935 werd het maatschappelijk kapitaal teruggebracht tot een half miljoen in plaats van één miljoen BEF. Ze was verplicht de verlieslatende De Volkswil op te sloppen, schulden inclusief.⁹ Het bedrijf had het dus moeilijk maar het ging niet failliet.

Bovendien was de ogenschijnlijke eensgezindheid van de stichtingsjaren helemaal verdwenen omdat het Vlaams-nationalisme zich vanaf 1933 via de partij het vnv profileerde als een rechts-autoritaire politieke formatie. Dat stuitte in het Aalsterse op hevig verzet van tenoren uit de daensistische traditie als Van Opendenbosch en Hector Planquaert. Ze stichtten zelfs een aparte politieke partij die echter niet van de grond kwam. Ze trokken aan het kortste eind. Zo raakte de bank, samen met heel het organisatienetwerk rond Volksverheffing, in het vaarwater van het vnv. Staf De Clercq en zijn medestanders aan de top van de partij beseften dat zij Aalst broodnodig hadden en dan meer bepaald Ernest Van den Berghe met zijn machtspositie en veelzijdige bestuurservaring. In 1935 werd de man officieel partijsecretaris en het secretariaat verhuisde zelfs van Brussel naar Aalst. Aalst zou onder meer instaan voor redactie en druk van het nieuwe partijweekblad *Strijd*.

De bank had ondertussen last van de turbulente tijden. De statuten werden voor de eerste maal gewijzigd op de algemene vergadering van de aandeelhouders op 27 juni 1935. In dat jaar was Severien Verdoodt voorzitter van de beheerraad en trad Antoon Mermans op als secretaris. De naam veranderde in Vlaamse Deposito- en Leenbank.¹⁰ Dit gebeurde onder druk van een wijziging in de Belgische wetgeving op de bankverrichtingen, meer bepaald de besluitwet van 15 december 1934. Die dwong de bankinstellingen in een keurslijf met de bedoeling het vertrouwen van de kleine spaarders te herstellen. Een aantal activiteiten zoals het oprichten van spaarkassen werd daardoor verboden terrein voor depositobanken. Ze mochten zelfs het woord 'sparen' niet meer gebruiken. De wetgever hoopte op die manier de speculerende financiële instellingen te scheiden van de spaarkassen waar de grote massa van kleine spaarders haar geld in bewaring gaf. Het schot tussen beide types moest de gevolgen van faillissementen milderden. Met de naamswijziging

8. De Wever slaagde erin dit aan te tonen, al blijft de exacte toedracht onduidelijk door het fragmentarische bronnenmateriaal.

9. *Bijlage van het Belgisch Staatsblad*, 20 juli 1935, nr. 11181. Ook de jaarbalansen werden in deze *Bijlagen* gepubliceerd. ADVN, BE AC 464, Archief Vlaamse Spaar- en Leenbank nv, D827(1). In deze map zit een document van 7 oktober 1936 waarin de beheerraad van De Volkswil verklaart alle normale winsten van de samenwerkende vennootschap uit te betalen aan de Vlaamse Deposito- en Leenbank totdat de schuld van Achiel Ysebaert zal zijn afgelost, ten laatste in 1946. Het ging om een oorspronkelijk bedrag van 365.000 frank. Hij had dus een gigantisch groot gat geslagen. In Denderhoutem had de vennootschap een drankhuis en zaal in uitbating. Hoe groot de nood van De Volkswil was, blijkt ook uit de brief van Maurits Sonck aan Verdoodt op 23 december 1936.

10. *Bijlage van het Belgisch Staatsblad*, 20 juli 1935, nr. 11181. Zie ook 1 april 1936, nr. 3865.

bekende de Aalsterse bank zich uitdrukkelijk tot het type van de depositobanken, gespecialiseerd in investeringen.

De bank was overigens niet van plan om zich tot de vertrouwde Aalsterse gemeenten te beperken. Er waren contacten met de n.v. Landbank in Brussel waarmee versmelting overwogen werd. Een van de tenoren van deze bank was Louis Caudron, "*directeur Landbank*", geboren in Moorsel op 30 maart 1899. Nu woonde hij in Schaarbeek maar zijn familienaam en afkomst verwezen naar een daensistische stamboom. Severien Verdoodt, ook uit Moorsel, was overigens gehuwd met Malvina Caudron. Deze Landbank was gevestigd aan de Wolvengracht 58 in Brussel. De bank was gesticht in 1928 en Aalstenaar O. Caudron, "*beheerder van maatschappijen*", speelde daarbij een belangrijke rol.¹¹ Leopold Forrest was tussenpersoon tussen beide bedrijven.¹² Uit de schriftjes met de namen van de kopers van stichters- en maatschappelijke aandelen valt op dat het geografisch bereik van de Landbank heel wat ruimer was dan die van de Aalsterse bank. Maar het valt al evenzeer op dat de beide banken Aalsterse aandeelhouders gemeen hadden.¹³

Het dagelijkse werk in Aalst werd sinds de oprichting vooral uitgevoerd door "*bankbestuurder*" Antoon Mermans. Mermans was geboren op 21 augustus 1898 en hij was dus een generatiegenoot van Van den Berghe en D'Haese. In het begin van 1937 koos deze gewezen activistische militant en student aan de door de Duitse bezetter vernederlandste Gentse Rijksuniversiteit partij voor het vnv als nieuwe werkgever en dan meer bepaald voor de s.m. uitgeverij Dietschland die in juni 1935 was opgericht en die de weekbladpers van de partij drukte. Mermans was overigens een van de oprichters en aandeelhouder.¹⁴ Het vnv stond financieel echter niet sterk genoeg wat uiteraard donkere wolken deed samen pakken boven zijn inkomen. In het archief van de bank lezen we in een vrij cryptische brief van de Limburgse vnv-leider Gerard Romsee aan Severien Verdoodt, 21 januari 1937, dat

11. Volgens de akte gaat het om de voornaam "Oktaaf" maar, gelet op de context, ligt de daensist en boerenleider Ortaire Caudron voor de hand.

12. *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*, 2-3 januari 1936, nr. 85, 86, 87. Ook Mermans, Jozef De Brabanter en de advocaat Jozef Coene van Ninove hadden belangen in deze bank. De Landbank werd ontbonden op 17 juni 1936 en opgevolgd door de nv Beheer- en Grondmaatschappij. Zie *Bijlagen*, 6-7 juli 1936, nr. 11141.

13. ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, Fonds Jozef Caudron, D826: Schrift met de "*maatschappelijke aandelen*" en een schrift met de "*oprichtersaandelen*" van de nv Landbank. ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D827(1): Volgens een brief van de beheerraad van de Aalsterse bank aan Caudron, 12 oktober werd hij benoemd tot betaald lid van de beheerraad. Caudron kreeg zelfs een woning in het gebouw van de Aalsterse bank aangeboden. Hij werd duidelijk gezien als iemand die de bank commercieel uit het slop kon trekken.

14. ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D826(1): "*bewijs van aandeelhouderschap*" ingeschreven op 12 juni 1936. Voor de oprichting zie *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*, 22 juni 1935, nr. 9754 en 9755.

het nog niet mogelijk was “*een definitieve regeling*” te treffen inzake Mermans. Hij wilde dus uitstel en vroeg daar begrip voor. De partij had immers met “*moelijkheden te kampen*”. Hij beloofde dat Ernest Van den Berghe het probleem zou uitleggen.¹⁵

Een tweede brief van enkele maanden later is al even cryptisch aangaande de rol van de bank. Hij werd geschreven door Maurits Sonck en was eveneens gericht aan Verdoodt, dd. 5 juni 1937. Uit die brief maken we op dat er sinds de vroege zomer van 1937 onderhandelingen liepen met de Antwerpse n.v. Centrubank.¹⁶ Dat wekte duidelijk hoge verwachtingen want Sonck stelde zich kandidaat voor een baan in de ‘nieuwe’ bank die zou voortvloeien uit de samenwerking. Hij was eerder al zes jaren in dienst geweest bij Verdoodt en beweerde dat hij “*de zaak*” had rechtgehouden na “*het heengaan*” van Mermans. Hij wilde echter niet weg uit Denderhoutem. Daar had de Deposito- en Leenbank dankzij de trouw van de vroegere klanten van De Volkswil nog veel klanten. Bovendien was hij daar gemeenteraadslid. Die machtsbasis wilde hij niet verliezen maar hij wilde wel een grotere rol spelen als werknemer van de bank.¹⁷

Uit deze brieven blijkt dat het vnv er financieel onvoldoende florissant voorstond om Mermans een fatsoenlijk loon te kunnen betalen in ruil voor zijn werk voor de weekbladders van de partij. Er moest een oplossing gevonden worden en daarbij keek de partijtop naar Mermans' vorige werkgever. De partij rekende op de bank om geld voor te schieten. Later in dit duidelijk bijzonder turbulente jaar volgde dan de demarche van de partij die het voorwerp is van onze brontekst.

15. ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D827(4).

16. ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D827(2). De Centrum Bank was opgericht op 15 juli 1935. Zie *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*, 2 augustus 1935, nr. 11674 en 11675.

17. Landbouwer Donaat Sonck was in 1927 een van de tien stichtende leden van de n.v. De Volkswil en hij schreef in voor 200 aandelen van honderd frank elk. De familie Sonck was er dus vanaf het prille begin bij betrokken.

DE BRONTEKST

De brief behoort tot het onderdeel-Verdoodt van het bankarchief. Hij draagt het briefhoofd van het vnv dat in deze periode zijn secretariaat had in Aalst in de Onderwijsstraat 9. Daar was ook de zetel van de s.m. uitgeverij Dietschland gevestigd. De brief is getekend door Ernest Van den Berghe.

“Den 11.10.37.

Aan de heeren leden van den beheerraad der n.v. Vl. Deposito- en Leenbank

Waarde heeren,

In opdracht van de leiding van het V.N.V. verzoek ik U ons te willen mededeelen of het mogelijk is een leening te krijgen van circa 30.000 fr. op korte termijn (1 jan. 38) en dit met solidaire borgstellingen der heeren de Clercq¹⁸, Elias¹⁹ en Romsée²⁰. Zoo ja, en welke voorwaarden?

Een antwoordje verwachtend, teeken ik

Hoogachtend

(handtekening)”

De gevraagde financiële steun moest duidelijk heel wat meer dekken dan het loon van Mermans. Het is daarmee duidelijk dat ook het vnv in heel belangrijke mate kon verder groeien dankzij de basis aan kapitaal en expertise die in het Aalsterse in de loop van decennia was opgebouwd. De bank was daar een belangrijk onderdeel van. Ernest Van den Berghe was daarbij de centrale spin in het web; zeker sinds hij ook de rol van partijsecretaris van het vnv op zich had genomen.

18. Gustaaf De Clercq (16 september 1884-22 oktober 1942), oorlogsveteraan, bouwde het Vlaams-nationalisme uit in het Pajottenland op de andere oever van de Dender. In 1933 werd hij aangezocht om de Vlaams-nationalisten opnieuw een degelijke partijorganisatie te bezorgen. Hij koos daarvoor een autoritaire koers en een ideologisch discours die aanleunden bij fascisme en nationaalsocialisme.

19. Hendrik Elias (12 juni 1902-2 februari 1973) kwam uit een activistischgezind gezin. Hij werd in de jaren 1930 de leidsman van het Vlaams-nationalisme in het arrondissement Gent-Eeklo. Hij was een van de vertrouwelingen van De Clercq.

20. Gerard Romsee (11 oktober 1901-14 april 1975) neigde als jongeman naar het activisme en was vanaf de late jaren 1920 een van de sterkhouders van het Vlaams-nationalisme in Limburg. Na 1933 werkte hij nauw samen met De Clercq en werd een van de belangrijkste leiders van het VNV.

vlaamsch nationaal verbond

algemeene leider : staf de clercq

secretariaat : onderwijsstraat 9

telefoon 188

aalst

Den 11.10.37.

aan de heeren leden van den beheerraad
der N.V. H. Deposito- en Leenbank.

Gz

Waarde heeren,

In opdracht van de leiding van het v.v.v. verzoeke ik u
ons te willen mededeelen of het mogelijk is een leening te
krijgen van circa 30.000 f. op korte termijn. (1 jan. 38)
en dit met solidaire borgstellingen der heeren de Clercq,
Elias en Romée. 100 p. in welke voorwaarden?

Een antwoordz verselkund. tekenen z.

Vorgaellend,

causberg

Het daensisme leverde dan wel de basis maar daarnaast speelde de Eerste Wereldoorlog een accelererende rol. Het is dan ook geen toeval dat Van den Berghe, D'Haese, Mermans en heel veel aandeelhouders en beheerders van de bank en van met Volksverheffing verbonden organisaties en bedrijven behoorden tot de groep die tijdens de bezetting van 1914-1918 had gekozen voor het activisme.

WORTELS IN DE EERSTE WERELDOORLOG?

De Duitse inval in 1914 legde het verenigingsleven op Belgische bodem helemaal plat. Er kwam wel wat voor in de plaats. De elite groepeerde zich in het omvangrijke netwerk van het Hulp- en Voedingskomiteit, het n.h.v.c. De Belgisch-patriottische bezieling was zeer krachtig en de bij het begin van de oorlog afgekondigde 'godsvrede' moest ervoor zorgen dat deze mensen hun politieke en levensbeschouwelijke meningsverschillen voor de duur van de oorlog zouden opzijschuiven. Binnen dit kader werd de komende jaren een zeer uitgebreid netwerk over het hele land uitgespreid.²¹

Toen de Duitsers hun *Flamenpolitik* lanceerden, waren hun Vlaamse bondgenoten verplicht om zich te organiseren buiten en tegen het Komiteit. Het activisme slaagde er zelfs niet in om vooroorlogse organisaties integraal over de brug te halen – op het Verbond der Groeningewachten na. Het zag zich daarom verplicht om zelf nieuwe organisaties uit de grond te stampen. Dankzij de Duitse bescherming en de subsidiëring via het Propagandabureau vanuit Brussel lukte dit vrij aardig.²²

De Wase bedrijfsleider Leo Meert, die al een reputatie had in de vooroorlogse jaren, werd in juni 1917 weer naar het bezette land gelokt met het vooruitzicht een vooraanstaande rol te kunnen vervullen in het activisme. Hij moest onder meer de bestuurlijke scheiding in het Ministerie van Financiën doorvoeren. Meert was een ambitieus, maar ook een nuchter politiek strateeg. Hij wilde niet uit de handen van de Duitsers blijven eten. Het activisme moest ook op andere wijzen aan geld zien te geraken en hij schroomde niet dat openlijk op de zitting van de Raad van Vlaanderen op 29 juli 1917 te zeggen. Het activisme moest in zijn ogen zo snel mogelijk "*een zelfstandige macht*" worden in plaats van een verlengstuk van de bezettingsadministratie. Daar hoorde een zo groot mogelijke financiële

21. Archieven van dit 'Komiteit' en aanverwante organisaties zijn op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau te vinden. Het belangrijkste fonds bevindt zich in het Algemeen Rijksarchief. M. Amara, *Inventaire des archives du Comité national de Secours et d'Alimentation*, Bruxelles, 2009.

22. In deze is vooral het archief van de Raad van Vlaanderen in het Algemeen Rijksarchief erg belangrijk als bron. Het is op dit ogenblik onderwerp van een herordering en een grondige inventarisering. Inzake zuilvorming ten tijde van het activisme, zie het verkennende onderzoek: L. Vandeweyer, *Zuilvorming tijdens de eerste wereldoorlog*, Bijdrage aan het colloquium aan de ULB onder de titel, *Een totale oorlog? België en de Eerste Wereldoorlog*, 16-17 januari 2003. Acta gepubliceerd door het Algemeen Rijksarchief: *Une guerre totale? La Belgique dans la première guerre mondiale, nouvelles tendances de la recherche historique*, Brussel, 2005, pp. 97-108.

onafhankelijkheid bij. Die werd gezocht door van de organisatie Kolenverdeling voor Vlaanderen een geldmachine te maken.²³ In beperktere kring, in de Commissie van Gevolmachtigden, op 27 maart 1918 vertelde hij zijn collega's: *"Uit de gehele bespreking die de oprichting van Kolenverdeling voor Vlaanderen voorafging, blijkt ten duidelijkste dat deze inrichting de Vlamingen werd in handen gegeven om hen in staat te stellen aldus hun politieke invloed te versterken en tegelijkertijd in het bezit te komen van kapitalen, die zij zouden kunnen verantwoorden tegenover iedereen."*²⁴

De activisten zochten naar nog meer mogelijkheden om zichzelf een financiële steun in de rug te geven. Ed. Hulsens, de deken-boekhouder van de Luik-natie uit de haven van Antwerpen ergerde zich aan het feit dat de banken van Antwerpen personeel in dienst hadden dat met *"franskiljonsche geest"* bezielde was. Hij zag de oplossing in de concurrentie via de oprichting van een 'Vlaamse' bank. Aan Raf Verhulst de hoofdopsteller van het activistische dagblad *Het Vlaamsche Nieuws*, schreef hij op 22 februari 1918: *"Verder ontbreekt het zeker in onze stad niet aan personen welke een Vlaamsche Bank zouden willen steunen, ook ernstige en geoefende bedienenden zullen er genoegzaam bij de hand wezen. Ik ben bereid mijne medewerking, zelfs geldelijk, te verleen tot stichting eener soortgelijke bank en stel mij ten dienste onzer Hoofdmannen om dit ontwerp te helpen verwezendlijken. Mochte weldra ook op dit gebied de bevrijding onzer moedertaal aanvangen. Dit is mijn innigste wensch?"* De brief kwam op de administratie van Nationaal Verweer terecht en van daaruit werd Leo Meert gecontacteerd. Meert schreef Borms' medewerker Jef Van Wetteren en verzekerde hem dat *"wij op dit oogenblik aan het oprichten eener Vlaamsche bank niet kunnen denken. Al mijn pogingen gaan thans tot de voorstudie van de vervlaamsching van het geheele Bank- en Geldwezen in Vlaanderen na den oorlog. Het is ondenkbaar dat in een Zelfstandige Staat Vlaanderen het bank- en geldwezen niet overwegend Vlaamsch zou zijn. Eenmaal dezen uitslag bereikt is de toekomst ons verzekerd. Voor het oogenblik kunnen wij dus geen goed gevolg geven aan het plan van den heer Ed. Hulsens."*²⁵

Dat in de leidende activistische kringen werd gedacht aan de vorming van vakbekwame activisten die ooit in staat zouden zijn om een Vlaams bankwezen te doen functioneren, is een feit. De Duitse hoogleraar Carl Stange leidde de *Flamenpolitik* ten aanzien van de Vlaamse krijgsgevangenen in het kamp van Göttingen. Hij

23. ARA, Raad van Vlaanderen: Verslag zitting van 29 juli 1917, p. 18. Zie ook Luc Vandeweyer, "Kolenverdeling voor Vlaanderen" en de financiering van het activisme, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 50, 1991, nr. 1, pp. 7-27.

24. AMVC-Letterenhuis, Commissie van Gevolmachtigden, R. 1008 H DD/10 (uit de nalatenschap van Jozué De Decker): Verslag vergadering van 27 maart 1918.

25. Algemeen Rijksarchief, Archief van de Raad van Vlaanderen, dossier nr. 80 in de reeks van *Algemeen bestuur 2: Vervlaamsing van het openbare leven*, een onderdeel van de administratie Nationaal Verweer onder leiding van Gevolmachtigde August Borms. Het dossier *"Bankinstellingen"*, bevat briefwisseling uit februari-juli 1918 inzake taaltoestanden en de plannen tot vervlaamsing van de financiële sector.

schreef Pieter Tack, voorzitter van de Raad van Vlaanderen, in mei 1918 dat hij een zekere Goossens, *"einen sehr tüchtigen, gut flämisch gesinnten Kriegsgefangenen"* wilde doen vrijlaten. De man was bereid in de Göttinger Bankverein als *"freiwilliger Hilfsarbeiter"* te gaan werken. Dan kon hij zelfs het kamp verlaten en in de stad gaan wonen. Goossens was voor de oorlog werkzaam geweest als industrieel boekhouder in Gent en sprak vier talen. Tack stuurde Stanges brief door aan August Borms en die contacteerde Arthur Faingnaert met de woorden: *"Goossens is de oud-voorzitter der Wetterse groeningewacht, een activist van 't allereerste uur en een uiterst knappe en verstandige jongen. Het werk dat die vrienden verrichten in het bankwezen ginder is van allergrootst belang voor onze financiële toekomst. Doe dus het mogelijke a.u.b."* De krijgsgevangen handelsingenieur Leo Verbraeken, afkomstig van Lokeren, was al op dezelfde manier en met hetzelfde doel tewerkgesteld, dankzij een forse subsidie vanuit Brussel.²⁶

In de praktijk betekende dit niet veel en de Duitse nederlaag in de herfst van 1918 maakte er onverbiddelijk een einde aan. Maar het toont wel duidelijk aan dat de top van het activisme niet blind was voor de inrichting van een eigen, politiek betrouwbaar bankwezen en bereid was erin te investeren. Het is ook duidelijk dat het in de Duitse bedoeling lag om het activistische netwerk geleidelijk meer macht in handen te spelen, onder meer om zo het patriotische netwerk onder leiding van het Komitee te verzwakken.

Maar wat bleef er over van de activistische erfenis? En dan bijzonder in het arrondissement Aalst en op het terrein van het bankwezen?

TEN TIJDE VAN HET VLAAMSCH FRONT

Aan het daensisme is ondertussen een omvangrijke historiografie gewijd. Maar de meeste auteurs richten de focus op de glorie-dagen en die vallen lang voor 1914. Maar ze zijn niet blind voor het feit dat het daensisme blijft voortleven en uiteindelijk – gedreven door zijn flamingantische component – in de jaren 1920 grotendeels opgaat in het Vlaams-nationalisme via de partij het Vlaamsch Front. Reinoud D'Haese, de historicus die als geen ander de overgang van daensisme naar Vlaams-nationalisme in het arrondissement Aalst bestudeerde en daarbij uitdrukkelijk wees op de invloed van het activisme, stelde tevens vast dat de sociale organisaties van de Daensistische beweging nauwelijks werden bestudeerd.²⁷

26. Algemeen Rijksarchief, Archief van de Raad van Vlaanderen, Dossier *"Bankbediening Göttingen"*, nummer 74 van de reeks dossiers van het Propagandabureau. Zie ook de reeks van Afdeling 1 Veiligheid van het 3de Algemeen Bestuur, met daarin het dossier *"Leo Verbraecken"*.

27. Het activisme in het arrondissement Aalst kan onder meer bestudeerd worden via tal van dossiers in het archief van de Raad van Vlaanderen in het Algemeen Rijksarchief.

Ze waren nochtans belangrijk in de vorming van een trouw electoraat. Meer nog, ze maakten van het daensisme een bijzonder aantrekkelijke partner voor de Vlaams-nationalisten.²⁸ Volgens het verslag van de partijbestuursvergadering van het Vlaamsche Front van 9 mei 1924 wezen Adelfons Henderickx en Adiel De Beuckelaere erop dat het belangrijk was dat partijleden probeerden *“om invloed te verkrijgen in verenigingen die buiten de partij voor een of ander doeleinde, dat natuurlijk niet in tegenspraak mag zijn met Vlaams-nationalistische beginselen, worden gesticht.”*²⁹

Jaren eerder, op 1 november 1920, had de vooraanstaande activist Jan-Matthijs Brans aan Cyriel Rousseu – beiden kwamen uit de kring rond August Borms – geschreven dat hij de Scheldebank wilde uitbouwen en de Vlaamse industrie bevorderen door daar kapitaal te concentreren en te investeren. Dat zou hij doen, onder meer samen met de arts Jan Laureys.³⁰ Deze bank was opgericht op 7 juni 1920 en telde nogal wat Vlaamsgezinden in de rangen van de oprichters zoals de advocaat Hendrik Picard, een van de leidsmannen van het Vlaamsche Front in het Antwerpse en de drukker-uitgever Gustaaf Janssens. In een later stadium doken de namen op van Georges Fassotte als bestuurder en Oscar De Smedt als onderbestuurder. Beiden kwamen uit het radicale activisme. Fassotte had zelfs voor de Eerste Wereldoorlog al nauw samengewerkt met Leo Meert en het gebracht tot filiaalhouder van de Nationale Bank in Dendermonde. Hij schreef een uitvoerig pleidooi voor Vlaanderens economische zelfstandigheid en na de oorlog nam hij daar niets van terug. Oscar De Smedt was de organisator van het Verbond van Groeningerswachters in de jaren 1917-1918. Terwijl hij werkte voor de bank was hij tevens actief in het Vlaamsche Front.³¹

Diezelfde Jan-Matthijs Brans schreef Rousseu op 19 februari 1929 dat – dankzij de amnestie – Karel Angermille was teruggekeerd naar Antwerpen. Hij was tijdens de oorlog de rechterhand van Meert in Kolenverdeeling geweest en hij had aangetoond een goed organisator te zijn. Brans was opgetogen: *“Nu moet er gedacht worden aan herinrichting van Kolenverdeeling voor Vlaanderen; daarin ligt een onberekenbare macht besloten.”*³² Het zijn maar enkele voorbeelden uit de vele die aantonen hoe de mensen die het activisme actief hadden meegemaakt, bleven denken aan zuilorganisaties die in staat waren geld aan te trekken zodat dit voor de beweging kon gebruikt worden als aandrijfmotor. Maar het bleek telkens gemakkelijker erover te praten dan ze op poten te zetten. De Vlaams-nationalistische

28. R. D'Haese, *De overgang van daensisme naar Vlaams-nationalisme [...]*.

29. AMVC-Letterenhuis, F 4809 Documenten Het Vlaamsche Front.

30. AMVC-Letterenhuis, B 826, Brieven Jan-Matthijs Brans.

31. Zie *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*, 1 juli 1920, nr. 7442, 7423, 7424. Zie ook *Bijlagen van 5 april 1922*, nr. 3296. Voorzitter was Alexander Huybrechts, ook de namen van Armand Van der Maeren, Leo De Smet, Jozef Gilson duiken op.

32. AMVC-Letterenhuis, B 826, Brieven Jan-Matthijs Brans.

achterban was immers maar beperkt in omvang en de partijafdelingen in de arrondissementen leefden sterk op zichzelf. De nationale leiding was zwak. Aangezien er geen sterke netwerkpartij bestond, was het ook moeilijk om een heel Vlaanderen omspannende zuil op touw te zetten.

In Aalst bestonden wel dergelijke organisaties.³³ De organisaties schraagden de partijwerking en bonden de achterban. In de meeste andere arrondissementen waren de Vlaams-nationalisten veel minder goed georganiseerd en mede daardoor heel wat zwakker. Het vnv slaagde erin om vanaf 1933 het Aalsterse zuiltje stap voor stap binnen te rijven. En toch was dit niet voldoende om de vleugels over heel Vlaanderen uit te spreiden. Wat moeten we immers denken van de derde wijziging van de statuten van onze bankinstelling in 1939? Daarin lezen we dat er een nieuwe naamsverandering werd doorgevoerd. Vanaf nu was de naam Bank voor het Denderland (voorheen Vlaamsche Deposito- en Leenbank). Betekende de nieuwe benaming dat de beheerders van plan waren zich weer uitsluitend regionaal te profileren omdat dit meer zekerheid bood dan het etiket "Vlaamsch" dat ondertussen bewezen had niet tot voldoende nieuw cliënteel en investeerders te leiden? Was dit ook een aanduiding voor de mislukking van alle eerdere fusieplannen met andere (piep)kleine Vlaamse bankinstellingen waarvan her en der echo's zijn op te vangen in het archief? Moeten we dit dus beschouwen als een terugkeer naar de daensistische achterban in het stroomgebied van de Dender? Het heeft er alle schijn van, want dat de bank zich daarmee afkeerde van klanten en investeerders die zich niet verbonden voelden met het stroomgebied van de Dender is zonneklaar. Bij deze gelegenheid werd er ook een verhoging van het maatschappelijk kapitaal doorgevoerd. Als voorzitter functioneerde nog altijd Severien Verdoodt die Maurits Sonck als schrijver aanduidde. De leiding bleef dus in dezelfde handen.³⁴

33. Bijzonder succesvol was de landbouwersorganisatie met de veelzeggende naam Redt-u-Zelven onder leiding van Ortaire Caudron. Bart Coppein behandelt deze organisatie kort in zijn bijdrage over de landbouworganisaties buiten de Boerenbond. B. Coppein, De hand aan de ploeg, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 64, 2005, nr. 2, pp. 76-77. Zie ook de bijdrage van L. Devoldere, *Aalst: a Flemish Provincial Town Like no Other*, in: *The Low Countries. Arts and society in Flanders and the Netherlands*, Rekkem, 2007, pp. 249-258.

34. In de *Bijlagen van het Belgisch Staatsblad*, 16 april 1939, nr. 4944. Volgens akte nr. 6026 in de *Bijlagen*, 27 april 1939, bestond de beheerraad uit Severien Verdoodt, Jozef De Brabanter, Valery Louies en Jozef Cool. Revisor-commissaris was Georges Baert van Gentbrugge. Op de vergadering van 10 april 1939 werd de gepensioneerde Raymond Tallier als vijfde lid van de beheerraad gekozen. Na de oorlog was de Centraalbank nv de rechtstreekse opvolger van de Bank voor het Denderland. De maatschappelijke zetel was in Brussel gevestigd maar er was een agentschap in Aalst in de Sint-Jorisstraat 27. Dit op basis van een briefhoofd in ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamsche Spaar- en Leenbank nv, D826(1). Verder werden geen gegevens over deze bank gevonden.

Ondertussen legde het vnv zich vooral toe op het omkaderen van zijn militanten. Einde 1937 was de partij al behoorlijk sterk uitgebouwd: *“vrouwen-, studenten-, jeugdverenigingen en militantenorde waren in uitbouw en werden strak aan de leiband van de partij gehouden”* maar dat was nog heel duidelijk géén zuil maar wel een partijnetwerk dat slechts overtuigde partijleden en de kinderen van deze mensen – en niet het veel bredere electoraat – bereikte. Staf De Clercq wilde verder gaan maar dat was niet eenvoudig. Het kwam erop aan de werkelijke mensenmagneten zoals dienstverlenende verenigingen aan zich te binden. Zo deed hij pogingen om het Verbond van Vlaamsche Oudstrijders te infiltreren door zijn militanten aan te zetten te dingen naar bestuursposten zodat het verbond via deze weg aan het vnv kon gebonden worden.³⁵

De ontwikkeling van zich uitdrukkelijk als ‘Vlaams’ profilerende netwerken van organisaties met een sterke samenhang en een gemeenschappelijk politiek profiel rond een netwerkpartij zoals het vnv die probeerde te zijn, is van groot belang voor een goed begrip van het Vlaams-nationalisme in de jaren 1930. Moeten we dan spreken over ‘verzuiling’?

DE VERZUILING

Verzuiling is een concept uit de politieke sociologie dat het inzicht in de geschiedenis van België aan diepgang heeft doen winnen. De term duidde op een netwerk van organisaties die vanuit een levensbeschouwelijk perspectief ageerden en zich daarbij schaarden rond een zogenaamde ‘netwerkpartij’ als politieke emanatie en belangenverdediger. Deze organisaties waren op alle mogelijke terreinen van het leven actief. Ze waren attractief en hun mobiliserend vermogen was groot. Deelnemen bracht emancipatie, materiële vooruitgang en zorgde voor nestwarmte. Maar de zuil bond zijn achterban ook en beperkte de intellectuele en electorale horizon. Daarom was het een verschijnsel dat afkeer opwekte bij mensen die tot een andere politieke overtuiging behoorden of die politieke grenzen wilden verleggen.

Lode Wils heeft er al op gewezen dat het flamingantische deel van de katholieke organisaties kan beschouwd worden als een ‘subzuil’ binnen de klerikale zuil. Het Davidsfonds is daarvan een prominent voorbeeld. Verzuiling ontstond immers in de late negentiende eeuw. Op dat moment konden Vlaamsgezinden alleen terecht bij de traditionele partijen om druk uit te oefenen en de wetgeving bij te sturen. Ze deden dat via organisaties die duidelijk behoorden tot de traditionele zuilen.

Historici hebben het concept al vroeg opgepikt en het gebruikt om hun analyses aan te scherpen. Het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* publiceerde een themanummer over dit onderwerp in 1982. In de bijdragen valt de ontwikkeling van het Vlaams-nationalisme volkomen buiten het plaatje. Sinds de

35. Br. De Wever, *Staf De Clercq*, Brussel, 1989, pp. 86 en 140-141.

jaren zestig van de twintigste eeuw kwam de verzuiling onder groter wordende druk te staan. Waar ze eens de emancipatie vooruit had geholpen, zo werd ze nu beschouwd als een rem op de emancipatie van de burger. In die atmosfeer maakte KADOC in 1988 een stand van zaken van het onderzoek onder de titel *Tussen bescherming en verovering*. Voor een breder en internationaal perspectief was het werk van Staf Hellemans van groot belang. Hij legde in zijn titel de kern vast met *Strijd om de moderniteit*. De verzuiling was immers in staat de brede massa de moderne wereld in te loodsen.³⁶

Het Vlaams-nationalisme ontbreekt grotendeels in deze analyses. Nochtans was er rond het in 1933 opgerichte Vlaamsch Nationaal Verbond of vnv wel degelijk een netwerk van organisaties die een samenhang vertoonden die tot op zekere hoogte vergelijkbaar is met de zuilen van de traditionele politieke families. Het vnv trad daarbij wel degelijk op als de 'netwerkpartij' die typisch is voor politieke formaties met een zuil. Dit werd vastgesteld door Bruno de Wever in zijn *Greep naar de macht*. De samenhang van de vnv-zuil werd bovendien bevorderd door de autoritaire leiderschapstijl die het Vlaams-nationalisme toen in zijn greep had. Uit de geschiedenis van de Aalsterse bank blijkt echter dat zij er niet in slaagde om binnen dit vnv-netwerk te groeien en heel Vlaanderen binnen haar bereik te brengen. Dit is een zwak punt in het streven van de vnv-leiding om de Vlaams-nationalistische achterban op te nemen in een volwaardige zuil.

Aalst heeft dus sterk bijgedragen aan het organisatienetwerk rond het vnv. Maar het had meer kunnen zijn. Er bleef immers ook weerstand bestaan. Het staat vast dat een deel van de oorzaak te vinden is in het feit dat de daensistische reflexen in de regio Aalst sterk bleven, ook bij degenen die betrokken waren gebleven bij de organisaties die onder sterke invloed van vnv-aanhangers stonden. Die reflexen bleven meespelen; ook nog nadat boegbeelden als Hector Plancquaert en Karel-Leopold Van Opdenbosch een dissidente partij hadden opgericht. De naamswijziging van de bank naar het Denderland toe is daar een niet mis te verstane aanduiding voor. Dat werd gevoed door de daensistische traditie van zelfredzaamheid en samenwerking vanuit een democratische overtuiging. Je kunt dit deels zelfs een anarchistische reflex noemen omdat zoveel aandeelhouders en klanten van de bank zo sterk geloofden in de kracht van samenwerking onder gelijken met een diepgewortelde aversie tegen richtlijnen van 'hogerhand'. Ze wilden al evenmin ten dienste staan van de belangen van 'hogerhand'.

36. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 13, 1982. Daarna publiceerde KADOC een stand van zaken van het onderzoek: *Tussen bescherming en vervoering. Sociologen en historici over zuilvorming*, Leuven, 1988. Dit bevat tevens een uitgebreide bibliografie. Voor een internationaal perspectief is het werk van S. Hellemans, *Strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800*, Leuven, 1990, van groot belang.

Feit is dat de Vlaamsgezinde sociale organisaties, vennootschappen en coöperatieven die zich buiten de traditionele zuilen bewogen, een verder te exploreren onderzoeksterrein vormen.

BESLUIT

Reinoud D'Haese moest zich beperken tot slechts een kort stuk over de naoorlogse coöperatieven van de daensisten in Aalst, al was hij zich goed bewust van het belang van de bedrijvigheid van deze organisaties, de 'spaarkas' inbegrepen. Pas later kwam er meer bronnenmateriaal voor de dag. Het archief waar deze bronnenpublicatie uit put, is de emanatie van wat De Wever in zijn bespreking van het lokale vnv-partijapparaat "*heel bijzonder*" noemde. Zijn slotcommentaar luidde: "*Er bestond dus een ingewikkeld politiek-financieel netwerk. Als het Vlaams-nationalisme ergens over een minizuul beschikte, dan wel hier.*"³⁷ Onze Aalsterse bank behoorde tot dit netwerk en we hebben tijdens dit onderzoek nog andere, vergelijkbare financiële instellingen gevonden die in de marge van deze zuil verkeerden omdat ze werden opgericht of geïnfilteerd door Vlaams-nationalisten. Er zijn er stellig nog meer.

De financiële en politieke slagkracht bleek echter heel beperkt te zijn en te blijven. Maar ze was wel groot genoeg om de inrichting van het vnv als partij fundamenteel te ondersteunen. Bovendien hadden partijtenoren zoals Ernest Van den Berghe en Antoon Mermans hun bekwaamheid als bestuurder deels verworven via hun werk in en voor de Aalsterse bank. Behalve voor de geschiedenis van de partijwerking biedt dit archief aanknopingspunten voor prosopografisch onderzoek want we ontmoeten in het archief tal van namen van investeerders.³⁸

Deze Vlaams-nationalistische aanwezigheid in de geschiedenis van de financiële sector in het Vlaamse land stopt overigens niet met de ondergang van het vnv als gevolg van de nederlaag van Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aangezien vele gewezen collaborateurs na afloop van hun straf niet meer terecht konden in administratie en onderwijs vormden bedrijven die actief waren op de financiële markten en het verzekeringswezen een van de uitwijkmogelijkheden om in het levensonderhoud te voorzien. Dat de band met de vooroorlogse inspanningen op dit terrein wel degelijk bestond, wordt aangetoond door Louis Caudron. Hij werd na de bezetting een tijd opgesloten in het hechteniskamp in Lokeren waar hij op 14 maart 1945 in vrijheid werd gesteld. Hij zocht opnieuw een baan in de financiële sector. In het archief vinden we zijn identiteitskaart met datum

37. Br. De Wever, *Greep naar de macht [...]*, pp. 151-152.

38. Het is mogelijk de sociaaleconomische omgeving en de professionele situatie van de aandeelhouders te onderzoeken via de ingevulde formulieren van de landbouw- en nijverheidstelling van 1930, bewaard in het Algemeen Rijksarchief. De formulieren zijn verzameld volgens de toenmalige gemeenten. Zie de inventaris S. Kirca & I. Van Damme, *Handels- en nijverheidstelling van 1930*, Brussel, 1995.

8 januari 1946 als "*provinciaal inspecteur*" van de naamloze vennootschap Leen- en Hypotheekkas L.H.K. De maatschappij voerde het motto "*Iedere familie haar eigen huis!*" en afficheerde zich als een "*naamloze vennootschap van sociale voorzorg*".³⁹ De verwantschap met de vooroorlogse activiteiten is groot.

Luc Vandeweyer (°1956) is doctor in de geschiedenis en archivaris bij het Algemeen Rijksarchief. Hij publiceerde over tal van aspecten van de Vlaamse beweging in de Eerste Wereldoorlog, het interbellum en de Tweede Wereldoorlog.

39. ADVN, BE ADVN AC464, Archief Vlaamse Spaar- en Leenbank nv, Fonds Jozef Caudron, D826(1). De onderneming was gemachtigd tot het afsluiten van hypothecaire leningen door KB van 27 december 1938. De bedrijfszetel was gevestigd in de Kerkstraat 20 in Baasrode en de maatschappelijke zetel in de Kongresstraat 3 in Brussel.